

NEUBAUER Katalin**Szakképzési tanulmányút tapasztalatainak bemutatása
Németország Baden-Württemberg tartomány 2017. november**

Németország és Magyarország szakképzési rendszere, szerkezete nem hasonlítható össze olyan hibák nélkül, amelyek téves konzekvenciák levonásához vezethetnek. A magyar szakképzési rendszer további fejlődési irányainak kijelöléséhez azonban mindig szükség van inputokra, amelyek objektív módon támogatják a döntéshozók munkáját. Jelen írásomban megosztom egy 2017 őszén szervezett német szakképzési tanulmányút tapasztalatait annak érdekében, hogy hozzájárulhassak a hazai szakképzés fejlődési irányainak sikeres kijelöléséhez.

A tanulmányutat a Német - Magyar Kereskedelmi és Iparkamara szervezte. Az út során Németország egymásra épülő oktatási rendszerével, a szakképzési rendszerével, illetve azon belül Baden-Württemberg tartomány szakképzésével ismerkedhettünk meg. Baden-Württemberg Németország gazdaságilag második legerősebb tartománya, melynek 10,7 millió lakosa van. A tartományban 284 szakképző intézet működik, ezekben összesen 260 szakképesítés szerezhető meg.

Németországban az alkotmány 7. paragrafusában értelmében a teljes oktatási rendszer állami felügyelet alatt áll, az oktatás rendeleti és végrehajtási szabályozása azonban a tartományi minisztériumok hatáskörébe tartozik. A tartományok hatáskörébe tartozik többek között a tanterv, az iskolaév meghatározása, a tanárok fizetésének meghatározása, a vizsgák, illetve a követelményrendszer kidolgozása. Tartományonként eltérő az oktatási és képzési struktúra, az értékelési rendszer és a vizsgarendszer egyaránt.

A szakképzés Németországban az alsó középfokú oktatásra épül, ezért a szakképzést megelőző időszak megismerése is fontos a teljes oktatási rendszer értelmezése szempontjából.

Tartománytól és állampolgárságtól függetlenül minden hatodik életévét betöltött gyermek tankötelessé válik. Németországban a tankötelezettség legalsó korhatára 15 éves kor, tartománytól és a választott iskolatípustól függően. Erre épül a részidős, intézményes keretek között megvalósuló legalább 18/19 éves korig tartó képzés.

Németországban az oktatásban résztvevők rendszerszintű orientációs támogatása már egészen kis kortól, esetenként az óvodákban kezdődő pályaorientációval magalapozásra kerül. Az egyén fejlődését figyelemmel kísérő központi nyilvántartási rendszer minden életszakaszban segítséget nyújt a megfelelő továbbhaladás, esetleg új út kiválasztásban támogatva az érintett személyes fejlődését és a pályaorientációs szakemberek tevékenységét.

A német oktatási rendszer legfőbb mottója: „Keine Abschluss, ohne Anschluss”, amelyet magyarul úgy fogalmazhatnánk: egyetlen tanulmány befejezése, se történjen egy újabb képzés megkezdése nélkül.

Az elemi iskola (Grundschule) négy évfolyamos, amelyet 6 éves korban kezdenek. Az első évből automatikusan lépnek tovább a gyerekek. Ezt követően a továbbhaladás tanulmányi teljesítményhez kötött. Az alapkészségek négy éven át tartó fejlesztésére néhány tartományban két éves orientációs szakasz épül.

Németországban a kötelező iskolalátogatás záró szakasza a középfokú oktatás alsó szintjének felel meg, ez az 5. vagy 7. évfolyamon kezdődik. Intézménytípusai:

Hauptschule – általános irányú, öt évfolyamos. A kikerülő fiatalok szakmai tanulmányokat kezdenek, de általános profilú középiskolák képzési programjához is csatlakozhatnak.

Realschule – általános irányú, hat évfolyamos. A bizonyítvány megszerzését követően a diákok szakmai tanulmányokat kezdenek, vagy bekapcsolódhatnak az általános gimnáziumi képzésbe.

Gymnasium – hét évfolyamos. Az iskolatípust érettségi vizsgával záró tanulók a felsőoktatásban tanulhatnak tovább, vagy szakmai tanulmányokat kezdenek.

Gesamtschule – hat évfolyamos, komprehenzív iskolatípus, amely egyesíti magában az alsó középfokú oktatás különböző formáit.

A tanulmányok 5–6. évfolyama olyan orientációs szakasznak tekinthető, amelynek fő feladata a kiválasztott tanulási irány megerősítése vagy korrigálása, amihez a tanulók rendszer szinten személyre szabott tanácsadást és segítséget kapnak.

Az alsó középfokon megkövetelt tudásszint a különböző iskolatípusokban eltér egymástól. Ebben a szakaszban a diákok fakultatív kurzusokat is választhatnak érdeklődésüknek és adottságaiknak megfelelően. A hetedik évtől kezdve a különböző iskolák egyre inkább eltérnek egymástól. Mindemellett a képzés tartalmi szerkezete továbbra is lehetővé teszi, hogy a tanulók módosítsák tanulmányaik irányát.

A kilencedik év végén a tanulók megszerezhetik a kötelező alapképzés befejezését tanúsító bizonyítványukat (*Hauptschulabschluss*), amely a szakképzés rendszerébe való belépés feltétele.

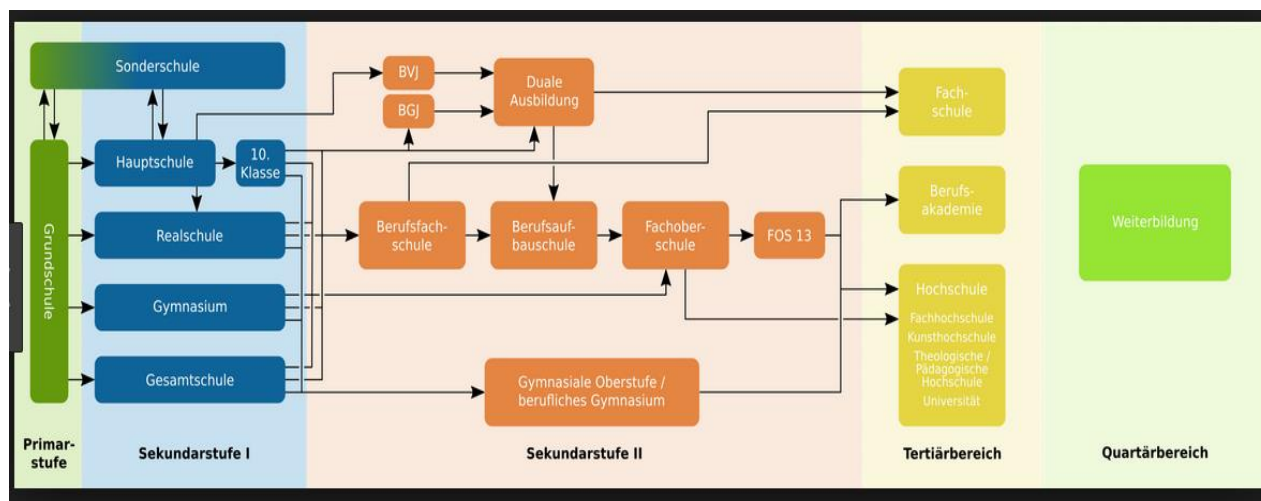
Az oktatás kötelező szakaszát követően a gimnáziumi képzés megkezdésére jogosultak számára a gimnázium 11-13. évfolyamán három nagy tantárgyi csoport kap kiemelt hangsúlyt: a nyelvek, az irodalom és a művészetek; a társadalomtudományok; valamint a matematika, a műszaki és a természettudományok. A sikeres érettségi lehetőséget kínál a fiataloknak arra, hogy a felsőoktatás bármely ágára beléphessenek.

A szakmai alapképzés nappali tagozatos szakképző iskolákban vagy a duális rendszerben valósulhat meg. Mindkét forma legjellemzőbb iskolatípusai a következők:

Berufsfachschule – a belépés feltétele a *Hauptschule* (legkorábban a 9. évfolyamot követően), illetve a *Realschule* elvégzését igazoló bizonyítvány (legkorábban a 10. évfolyamot követően). Szakmai alapozó oktatást biztosít, miközben kisebb mértékben általános képzést is folytat. Nem ad szakmai képesítést, de egy évnyi időtartamban beszámítható a duális rendszerű szakképzésbe.

Fachoberschule - ban olyan fiatalok tanulhatnak, akik a *Realschule* elvégzését igazoló bizonyítvánnyal rendelkeznek (legkorábban 16 éves korban). A kétéves képzés alatt a fiatalok általános és szakirányú műszaki ismereteket, valamint a választott szakiránynak megfelelő gyakorlati tudást szereznek, majd a *Fachhochschule* típusú intézményben tanulhatnak tovább.

A három évfolyamos *fachliches Gymnasium* (szakgimnázium) olyan intézmény, amelyben a *Realschule* befejezését követően (legkorábban 11. évfolyamtól) lehet továbbtanulni. Szakmai vizsgával zárul és felsőfokú szakirányú tanulmányok folytatására jogosít.

1. ábra A német oktatási rendszer sematikus ábrája a felsőoktatásig

Németország szakképzési rendszere több mint 800 éves múltra tekint vissza. A képzés egy része, jellemzően ipari és műszaki képesítések vonatkozásában történik duális rendszerben. A duális rendszerben a képző intézmények és a vállalatok együttműködve adják át a tanulóknak a szakmai elméletet és a szakmai gyakorlatot, a strukturált tudást és a cselekvési kompetenciákat. Ipari és műszaki képesítések vonatkozásában a képzésben csak nagyvállalatok vehetnek részt, a kkv szektor szereplői „készen kapják” a szakképzetteket. A kkv szektor szereplőinek érdekei kimeneti kompetenciák tekintetében az ágazati egyeztetések során, szakmacsoportjuk reprezentatív szakmai szervezetei révén jelennek meg. A duális rendszer mellett jelentős mértékben történik kizárólag iskolai keretek között szakképzés, amely esetben a szakmai gyakorlat oktatására kizárólag az iskolák tanműhelyeiben kerül sor. A tisztán iskolai szakképzésben végzettek munkaerő-piaci lehetőségei gyengébbek, munkajövedelmük alacsonyabb, mint duális rendszerben tanult társaiké, ezért a duális rendszerben tanulható szakmák esetén a diákok elemi érdeke, hogy bekerüljenek a duális képzésbe. Duális rendszerben tanulni Németországban nem jár alanyi jogon. A tanulóknak egyénileg meg kell találniuk a kiválasztott szakmához azt a vállalatot, amely képezhet a duális rendszerben és vállalja felkészítést. A tanulóknak szigorú feltételekhez kötötten, önállóan kell pályázni a szakmai felkészítésüket vállaló gyakorlati képzőhelyekhez. Sikeres pályázat esetén egyéni munkaszerződést köt a vállalat és a tanuló, amelyben a tanuló kötelezettséget vállal, hogy a teljes képzési idő alatt megtesz mindent szakmai fejlődése érdekében. A tanuló munkaszerződésében tudomásul veszi, hogy 35 órás munkahét figyelembevételével 3,5 napot a vállalatnál tölt, fejlődik és dolgozik, illetve 1,5 napot a szakképző intézményben tanul, amelyből fél nap az iskolai tanműhelyben végzett szakmai gyakorlat. A tanulói munkaszerződés fél év próbaidőt tartalmaz, a szerződést a felek a próbaidőn belül felmondhatják. A tanulói munkaszerződésben meghatározott munkabér a választott szakmától függően, ágazati besorolás szerint átlagosan 350-1300 Euro / hó között mozog és egyéb juttatásokat is tartalmaz. A tanuló idő alatt kapott munkabér a képzési idő alatt folyamatosan változik annak függvényében, hogy a tanuló fejlődése és munkája mennyiben járul hozzá a vállalat termeléséhez, tevékenységéhez. A tanulói munkaszerződés megkötése, betartása meglehetősen felelősségteljes gondolkodást igényel, ez is oka lehet annak, hogy Németországban 19 év a bemeneti átlagéletkor a duális képzések esetén. Németország árnyalt és finomhangolt oktatási rendszerében a

szakképzésnek az a része működik duális rendszerben, amely szakmák, szakmacsoportok esetében maga a dualitás adekvátan értelmezhető.

Németország összetett szakképzési rendszerében a szakmailag felelős és koordináló minisztérium a Német Szövetségi Oktatási és Kutatási Minisztérium (BMBF) áll a legmagasabb szinten, amellyel szakképzési témákban az összes szakminisztérium egyeztet. A rendszer úgy épül fel, hogy annak minden szereplője, azaz a munkaadók, a munkavállalók és az állam minden szinten egyesíti szakértelmét és érdekeit a tervezés, végrehajtás és fejlesztési folyamatokban. A Német Szakképzési Intézet Szakképzési Bizottságában – melyet közvetlenül a BMBF irányít - egyenrangú együttműködés valósul meg ágazati szinten a munkaadói oldal, a szakszervezetek, a tartományok és a kormány képviselői között. Ezen az ágazati szintű egyeztetéseken kerülnek kialakításra többek között az egyes szakképesítések képzési tartalmi és szakmai vizsgakövetelményei, a képzési idő és annak elméleti és gyakorlati aránya. A Német Szakképzési Intézet felel a szakmai tartalmak kialakításáért és annak folyamatos fejlesztéséért, az átjárhatóság biztosításáért, illetve annak hatékony megvalósulásáért. Kezeli, karbantartja és aktualizálja az ágazati bizottságokkal egyeztetett szakmai vizsgabizottsági tagok és elnökök nyilvántartását. Országosan összesen 327 szakképesítést kezel a Nemzeti Szakképzési Intézet az illetékes szaktárcákkal együttműködve.

Az ágazatok közötti képzési szerkezet és idő jelentős különbséget mutat. Ezt a különbséget jól szemlélteti, hogy Németországban jelentősen eltér az ipari - műszaki, a kereskedelmi, a kézműves és természetesen a szolgáltatóipari, művészeti, szociális, rendvédelmi, szakmák oktatása mind képzési időben mind struktúrájában. A civilizációs és szakmai ismeretek arányának vonatkozásában, a szakmai gyakorlat és elmélet arányának meghatározásában a Német Szakképzési Intézet ágazati szakképzési bizottságainak határozata az irányadó.

Ipari-műszaki, kézműves és kereskedelmi szakmák tekintetében jelentős szerepe van az ipari és kereskedelmi kamaráknak, valamint a kézműves kamaráknak. Tanácsadást nyújtanak a gyakorlati képzőhelyek számára, felettük felügyeleti tevékenységet látnak el. Feladataik közé tartozik a képző vállalatok és a vállalati oktatók képzési alkalmasságának megállapítása. A kamarák vezetik a szakmailag hatáskörükbe tanulószervezetek nyilvántartását, kijelölik a vizsgabizottsági tagokat a szintvizsgákra és a záróvizsgákra mind a szakképzés mind a szakmai továbbképzés területén. Az üzemi gyakorlati képzés helyileg illetékes kamarái feletti felügyeletet a tartományi gazdasági miniszterek látják el.

A szakképző intézmények és a képző vállalatok duális képzés esetén közös oktatási feladaton osztoznak. Az iskola önálló tanulási helyszín, amely egyenrangú partnere a szakképzés többi szereplőjének. A szakképző intézmények tanműhelyeinek felszereltsége lehetőséget biztosít az intézményben tanulható szakmák teljes vertikumának naprakész oktatására. A duális rendszerben tanulók átlagosan heti fél napban, az iskola oktatókabinetjében végeznek szakmai gyakorlati feladatokat. Erre azért van szükség, mert a képző vállalatok főként a saját üzemükben folyó szakmai részterületekre koncentráltan folytatják a képzést, a tanulónak a vizsgák alkalmával azonban a teljes szakmatükör alapján kell független vizsgabizottság előtt bizonyítani szaktudásukat.

A vizsgáztatás központosított a 327 országosan kezelt szakképesítés vonatkozásában. A független vizsgáztatás rendszerét az ipari és kereskedelmi kamarához tartozó vizsga és tananyag-fejlesztési feladatokat ellátó hivatal (PAL) működteti. A vizsgafeladatok készítése, megírása többszörösen biztosított, titkosított rendszerben történik. A vizsgafeladat sorok elméleti és gyakorlati kérdésekből állnak. A vizsgafeladat író szervezetekből 4 működik az egész országban, egy-egy szervezet a számára kijelölt ágazat – ipari/műszaki, kereskedelmi, illetve nyomdaipari és média - képesítéseikhez készíti el a

vizsgafeladat sorokat. A képzés során két alkalommal kell szakmai vizsgát tenni a tanulóknak. Az első vizsgára általában a képzés 18. hónapját követően kerül sor. A szintvizsgán a szakma összes megszerzendő szaktudásának 30-50%-ából kell számot adni. Sikertelen szintvizsga esetén a képzést újra kell kezdeni. A záróvizsgára a képzés végén a szintvizsgához képest fennmaradó, szakmánként elért 70-50%-nyi ismeretanyagból kell vizsgázni. A vizsgáztatás 79 független helyszínen, a szakmai besorolás szerinti illetékes kamarákban történik. A független vizsgahelyszínek és a szakmai készségek bemutatására irányuló szakmai vizsgakövetelmények szerinti vizsgakérdések együttesen garantálják, hogy a szakmai vizsgát követően a kamarák által kiállított bizonyítvány olyan szaktudásról ad tanúbizonytságot, amely a munkaadók szempontjából elvárttal azonos.

Németországban a szakképzésben résztvevő vállalatok finanszírozzák az üzemekre eső képzési költségeket. A vállalati tanműhely kialakítása, az oktatási eszközök, gyakorlati oktatók, tanulói juttatás és egyéb járulékos költségek finanszírozása a vállalatokat terheli. A vállalatok szakképzési hajlandósága ennek ellenére magas Németországban, melynek legfőbb oka, hogy a duális képzést a munkatársakkal szemben támasztott üzem belüli követelményrendszerre lehet szabni. Egy másik érv a képzésben való részvétel mellett, hogy a vállalatok a saját tanulóik közül kiválaszthatják és megfelelő motivációval tartósan magukhoz köthetik a legjobbakat.

A német szemlélet szerint az iskolának a jövőt kell mutatnia, amely a szakképzésben különösen fontos. A sikeres szakképzéshez fejlett intézmények mellett a legjobb szakoktatókra és szaktanárookra van szükség, akiket fejlődésükben folyamatosan támogatni kell, főként digitális kompetenciák tekintetében. A szakképző intézmények és a tanerő megfelelő fejlődésének és működésének finanszírozása a különböző fenntartókon keresztül az állami költségvetésből történik.

Németországban az átlagos szakképző intézmények mellett úgynevezett üzemek feletti képzőhelyek is működnek, amelyekben az egyes szakmákat, csúcstechnológiával oktatják. Az üzemek feletti képzőhelyeken, a legjobb és technológiában naprakész szakoktatókra van szükség, mivel ezekben a tanműhelyekben az ipari és műszaki szakmák esetében a technológia csúcsa, illetve a robotika cselekvő oktatásához alkalmas eszközök is rendelkezésre állnak. Az iskolai tanműhelyek finanszírozásában, természetesen az üzemek feletti képzőhelyek felszerelésben is részt vállalnak a nagyvállalatok annak érdekében, hogy az oktatási eszközök minél jobban közelítsenek az aktuális technológiai fejlettségi szinthez.

A német koncepció szerint az oktatási intézményekben megfelelő körülmények biztosítása mellett a lifelong learning érzés társadalmi szintű kialakuláshoz szükséges oktató nevelő munkát kell végezni. Az oktató nevelő munkát végző tanárok, szakoktatók fejlesztése az oktatási és kutatási minisztérium irányításával tartományi szinten történik. Baden-Württemberg tartományban három akadémián folyik az oktatási folyamatban résztvevők képzése. Az intézmények, a tanerő és a tananyagok folyamatos fejlesztése mellett az oktatási eszközök és módszerek megújítására is nagy hangsúlyt fektetnek.

Németországban a szakképzésben résztvevők pozitív hozzáállása szembeűnő, belső és külső motivációjuknak köszönhetően képesek konstruktívan együttműködni, emellett a társadalmi szerepvállalás jegyében egységben, közösségben gondolkodni.

Németországban a tanulmányúton tapasztaltak szerint a szakképzés középpontjában a diák áll, mert benne a jövőt látja az állam, az intézmény, a tanár, az oktató, a kamara, a vállalatvezetés és a vizsgáztatók egyaránt.